

Історія формування нумізматичної колекції Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського

Кожного, хто завітав до історичного відділу Ніжинського краєзнавчого музею (далі – НКМ) зустрічає планшет із фотопортретом І.Г. Спаського та його словами з листа до Г.П. Васильківського – відомого ніжинського краєзнавця: “Музеї створюються роками і десятиліттями, купити їх готовими неможливо. Збирати, збирати і збирати крапелька за крапелькою, крупинка за крупинкою – це єдиний шлях” [1]. Ці слова об’єктивно відображають складну, а часом і трагічну, історію музейної справи у Ніжині в ХХ ст. У 1934 р. був закритий Ніжинський окружний музей, створений стараннями І.Г. Спаського, а його експонати поповнили фонди кількох музеїв Києва та Чернігова. Зокрема, нумізматична збірка була передана до Музейного містечка, розташованого на території Києво-Печерської лаври. Одне з найстаріших міст України понад тридцять років не мало музею. І тільки з відродженням у 50-ті роки ХХ ст. краєзнавчого руху, наукова інтелігенція Ніжина прийшла до думки про відродження музейної справи.

У 1961 р. ініціативна група звернулася до першого секретаря Міського комітету Комуністичної партії України (далі – МК КПУ) П. Чауса з проханням підтримати ідею про створення в Ніжині місцевого музею. У березні того ж таки року була затверджена постанова бюро МК КПУ та міської ради “Про організацію історико-краєзнавчого музею у м. Ніжині”. Оргкомітет очолив Г. Неділько, доцент Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя (далі – НДПІ). До складу оргкомітету увійшли наукова та творча інтелігенція міста: викладачі НДПІ Г. Васильківський, І. Костенко, В. Шуст, В. Шевченко, лектор МК КПУ В.Шоходько, місцевий художник В. Оліфіренко й інші [2]. Розмістити музей було вирішено у Покровській церкві – пам’ятці, зведеної у 1765 р. Але невдовзі від цієї ідеї довелося відмовитися – занадто великі кошти були необхідні для ремонту приміщення. І тоді увагу організаторів привернув старовинний будинок середини ХІХ ст. на вулиці Батюка, 14. Свого часу будинок належав родині Максимовичів, у 30-ті роки ХХ ст. його займав міський відділ НКВС, а після війни 1941–1945 років тут було розміщено вузол спецв’язку КДБ СРСР. Попри все, на початку червня 1967 р. відремонтоване приміщення було передано оргкомітетові.

З перших кроків зі створення краєзнавчого музею в Ніжині людина, ім’я якої сьогодні він носить стає його другом і науковим консультантом. Розуміючи, що музей створюється на порожньому місці, І.Г. Спаський порадив його організаторам об’єднати навколо цієї справи небайдужих людей, починаючи зі старожиливі і закінчуючи учнями шкіл міста та району. З початку 1960-х років на сторінках місцевої преси часто друкувалися звернення членів оргкомітету до мешканців міста, керівників будівельних установ із проханням допомогти музею у зборі та придбанні експонатів; прохання ставити оргкомітет до відома у разі будь-яких знахідок під час проведення земляних робіт. Зі свого боку для збору експонатів члени оргкомітету організували чергування у приміщенні Будинку піонерів (у середу та неділю) [3].

Звернення до патріотичних почуттів городян було ними почуте, і робота закипіла. 4 листопада 1967 р. в місті урочисто були відкриті 2 експозиційні зали краєзнавчого музею, які діяли на громадських засадах. У першому півріччі 1968 р. перших відвідувачів прийняв і третій зал, присвячений подіям Великої Вітчизняної війни радянського народу 1941–1945 років. У травні цього ж року рішенням Ради Міністрів УРСР № 244 музей отримав статус державного зі штатом із 4-х службовців (директор, науковий співробітник, доглядач і прибиральниця) [4]. Наступні півтора року зусиллями цього невеличкого колективу була створена повноцінна експозиція у всіх 6 приміщеннях музею, а загальна кількість експонатів склала понад 3 тис. одиниць зберігання.

Початок формування нумізматичної колекції співпадає у часі з роботою зі створення музею. Відомості про регулярне поповнення нумізматичними предметами містяться у актах прийому експонатів. На початковому етапі головним джерелом формування цієї колекції музею були міські та сільські школи. Вчителі історії разом із учнями вели пошукову роботу, а свої знахідки приносили до музею. Акти прийому експонатів свідчать про співробітництво музею з ніжинськими міськими школами № 2, 3, 7, 10, 13. Серед дарувальників були: директор школи № 7 І.Г. Власенко (подарував музею власну колекцію з 200 монет), вчителі М.І. Мороз, М.М. Бригола, Е.Л. Зільберман, учні О. Шитіков, В. Сливко, В. Степанов. Надходили нумізматичні предмети також із сільських шкіл Вертіївки, Титовок, Іваниці, Черняхівки, Хвилівки [5]. В ці ж роки на сторінках місцевої газети “Під прапором Леніна” співробітники музею друкували матеріали, що стосувалися поповнення музейного фонду новими експонатами [6]. Головним чином мова йшла про нумізматичні надходження. Основу колекції на цей час становили “копійки”, денги, монети Сигізмунда III, полторака Яна II Казимира, грошові знаки 1919 р., радянські монети першої половини 20-х років ХХ ст. номіналом 10, 15, 20, 50 коп. та 1 крб. [7].

У 1973 р. нумізматична збірка НКМ суттєво поповнилася колекцією бон (паперових грошей), що була подарована музею уродженцем Ніжина, полковником у відставці Миколою Васильовичем Железком [8]. За оцінками фахівців його колекція на той час займала третє місце в СРСР. Музею було подаровано 747 грошових знаків 1917–1942 років. Цей дарунок значно збільшив наукову й історичну цінність нумізматичної збірки музею. Вивчення бон дозволяє краще розібратися у боротьбі політичних течій, оцінити економічне положення держави, її територіальні трансформації.

1980-ті роки стали часом поповнення нумізматичної збірки ювілейними монетами СРСР (20-річчя польоту Ю. Гагаріна, 400-річчя з дня смерті першодрукаря Івана Федорова, 40-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні, 70-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції), а також іноземними монетами, переважно країн соціалістичної співдружності (Німеччина (НДР), Польща, Монголія, Болгарія, Чехословаччина) [9].

У 1990-ті роки співробітниками музею була зібрана колекція монет і грошових знаків, які знаходилися в обігу на території СРСР після грошової реформи 1961 р. В останній рік ХХ ст. колекція поповнюється найдавнішою на сьогодні монетою у вигляді дельфіна з античної Ольвії, яка була подарована музею мешканцем Ніжина [10].

Початок нового тисячоліття позначається менш регулярними та невеликими за кількістю поповненнями нумізматичної збірки. Це значною мірою обумовлено відсутністю коштів на закупівлю експонатів, розповсюдженням такого ганебного явища, як нелегальні грабіжницькі розкопки. Інколи збірка поповнювалася мідними монетами

XVIII ст., що були знайдені під час археологічних розкопок у історичній частині Ніжина, які останнім часом регулярно здійснюються Науково-дослідницьким центром “Археологічна служба України” Інституту археології НАН України.

У цілому, нумізматична колекція Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського зараз налічує понад 3000 одиниць збереження. В ній представлені 2 типи нумізматичних джерел: основний (окремі монети) та допоміжний (марки-гроші, жетони, паперові гроші, державні кредитні білети, чеки товарні).

Нумізматичні пам’ятки представлені як у постійно діючій експозиції, так і експонуються на тимчасових виставках. На жаль, за повнотою підбору та наявністю раритетів нумізматична колекція НКМ значно поступається аналогічному зібранню Ніжинського окружного музею. Але у її формування, вивчення та збереження вкладено працю багатьох небайдужих людей.

Джерела та література

1. Ніжинський краєзнавчий музей ім. Спаського І.Г., допоміжний фонд “Історія”, папка № 1342, арк. 189.
2. Неділько Г. В Ніжині буде музей // Під прапором Леніна. – 1966. – 1 лютого.
3. Неділько Г. Чи потрібен Ніжину музей? // Під прапором Леніна. – 1961. – 3 березня.
4. Назаренко Г. З історії створення Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського // Ніжинські старожитності – 2011. – № 1–2. – с. 1–2
5. Див. інвентарні книги з фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені І.Г.Спаського.
6. Шоходько В., Шевченко В. Нові експонати музею // Під прапором Леніна. – 1968. – 24 березня; Серих С. Нові експонати // Під прапором Леніна – 1970. – 11 березня; Зільберман Е. Біля пам’ятників древнього міста // Під прапором Леніна. – 1970. – 26 грудня.
7. Ніжинський краєзнавчий музей, книга надходжень № 1 “Нумізматика”, група VII.
8. Ларина К. Подарунок землякам // Під прапором Леніна. – 1974. – 30 листопада.
9. Ніжинський краєзнавчий музей, книга надходжень № 2 “Нумізматика”, група VII.
10. Ніжинський краєзнавчий музей, книга прийому експонатів за 1999 р.

Дмитренко Н.М. Історія формування нумізматичної колекції Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського

У статті висвітлені основні періоди історії формування нумізматичної колекції Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського та джерела її формування.

Ключові слова: нумізматична колекція, музей, монети, бони.

Дмитренко Н.М. История формирования нумизматической коллекции Нежинского краеведческого музея имени Ивана Спасского

В статье обозначены основные этапы истории формирования нумизматической коллекции Нежинского краеведческого музея имени Ивана Спасского, а также указаны источники поступления ее формирования.

Ключевые слова: нумизматическая коллекция, музей, монеты, боны.

Dmytrenko N.M. The history of the formation of the numismatic collection of Nizhyn Spaskiy Local History Museum

The research outlines the key stages in the history of formation of the numismatic collection of Nizhyn Spaskiy Local History Museum and identifies the sources of its accumulation.

Key words: numismatic collection, museum, coins, bonds.

[надійшло до редакції: 12.01.2013 р.]